

Výstupy ze setkání zástupců KÚ, OSPOD a NNO poskytujících služby v NRP v jednotlivých krajích ČR

Jan Paleček

Celostátní konference
8. 10. 2020

Zdroje

- **Debaty** zástupců orgánů sociálně-právní ochrany dětí z obecních úřadů obcí s rozšířenou působností a z krajských úřadů, neziskových organizací zabývajících se sociálně-právní ochranou dětí a náhradní rodinnou péčí **na krajských kulatých stolech.**
- Setkání se uskutečnila **od září 2019 do června 2020.**
  1. Jihočeský kraj, České Budějovice 26. 9. 2019
  2. Karlovarský kraj, Karlovy Vary 15. 10. 2019
  3. Olomoucký kraj, Olomouc 22. 10. 2019
  4. Zlínský kraj, Zlín 29. 10. 2019
  5. Jihomoravský kraj, Brno 31. 10. 2019
  6. Plzeňský kraj, Plzeň 12. 11. 2019
  7. Moravskoslezský kraj, Ostrava 19. 11. 2019
  8. Hlavní město Praha, Praha 17. 12. 2019
  9. Liberecký kraj, Liberec 9. 1. 2019
  10. Ústecký kraj, Ústí nad Labem 21. 1. 2020
  11. Pardubický kraj, Pardubice 4. 2. 2020
  12. Královéhradecký kraj, Hradec Králové 27. 2. 2020
  13. Kraj Vysočina, Jihlava 3. 3. 2020
  14. Středočeský kraj, Praha, 12. 6. 2020

Zpráva z kulatých stolů

- Paleček, J. 2020. Zpráva z kulatých stolů v krajích 2019-2020 k otázkám osvojování a sociálně-právní ochrany dětí. Praha: Středisko náhradní rodinné péče
- Témata zprávy:
  - práce s biologickou rodinou dítěte (sanace),
  - současné možnosti umístování dětí do náhradních rodin,
  - přípravy žadatelů o osvojení,
  - proces čekání na dítě při zprostředkovaném osvojení,
  - rozhodování soudů a spolupráce soudů s OSPOD,
  - „adresný souhlas“, „přímé adopce“ a falešné otcovství,
  - informování osvojených dětí o jejich původu a otevřené adopce,
  - postadopční služby.

ZÁVĚRY Z KULATÝCH STOLŮ

Sanace biologické rodiny

- Především **NNO** (SAS, někdy TP) – ne vždy dostupné.
- **OSPOD** většinou **nemají** na intenzivní práci s biologickou rodinu **kapacitu**, existují ale výjimky.
- **Odlišnosti v pohledu na potřebnost odebrání** dítěte z rodiny a umístění do náhradní péče (OSPOD vs. OSPOD, OSPOD vs. NNO...).
- **Případové konference** (případně rodinné konference) - **efektivní nástroj**: zhodnocení případu z různých perspektiv a hledání shody založené na diskusi různých stanovisek.
- **Soudci** mnohdy považují **setrvání dítěte v biologické rodině** či **navrácení** do ní za **automaticky lepší pro dítě**.
- OSPOD mají **obavu odebrání dítěte** od rodiny vůbec **navrhovat**.

„OSPOD je často tlačěn do toho, aby preferoval setrvání dítěte ve špatné biologické rodině.“

„Nemělo by se sanovat to, co je evidentně nesanovatelné, a mělo by se především přihlížet k zájmu dítěte, zda mu již sanování rodiny vlastně neškodí.“

Možnosti NRP pro nejmenší děti – umístování do náhradních rodin

- Kulaté stoly: děti do 3 let se **do ústavní péče dostávají minimálně X** Statistiky: **do ústavní péče jde 2x více dětí do 3 let, než do PPPD.**
- **Kraje si vypomáhají navzájem:** žádají o umístění k přechodným pěstounům v jiných krajích. (Neexistuje ovšem celostátní registr dětí s potřebou náhradní rodinné péče, ani registr pěstounů a osvojitelů, který by takové procesy usnadnil.)
- Kraje čím dál tím častěji **zprostředkovávají umístění dětí do péče budoucích osvojitelů**, zařazených **v evidenci** žadatelů, a osvojitele na to cíleně připravují. Jde o další možnost, jak se **vyhnout umístování dětí do kolektivních zařízení.**
- **Obtížné je najít dlouhodobé pěstouny a osvojitele dětem se zdravotními hendikepy.** Celkově, a také v závislosti na míře postižení, tak děti se zdravotním znevýhodněním mají na umístění do pěstounské, natož osvojitelské péče minimální šanci.
- Podobně **obtížné je umístit do náhradní rodiny starší děti**, obzvláště v případě **sourozeneckých skupin.** Alternativní řešení: sourozenci jsou sice rozděleni do více dlouhodobých pěstounských rodin, ale ty navzájem udržují kontakty a sourozenci se setkávají.

Možnosti NRP pro nejmenší děti – stav pěstounské péče

- Velmi **časté ocenění** přechodných a dlouhodobých **nepříbuzenských pěstounů**, občas i výtky (pěstounství jako skryté osvojení).
- **Kritika péče příbuzenských pěstounů.**
- **Problémy se schvalováním** přechodných a dlouhodobých (nepříbuzenských) pěstounů – je to v kompetenci krajů, ale MPSV často rozhodne ve prospěch žadatele, i když ho kraj zamítne.
- **Nedostatek dlouhodobých (nepříbuzenských) pěstounů.**

„Soudy určují kontakty s biologickou rodinou, i když to není vhodné. Chybí důraz na stabilitu. To pak pěstouny demotivuje a ani to finanční hodnocení to nevyváží.“

- **Pěstounů na přechodnou dobu se většinou nedostává**, po 5, 6 letech jsou pěstouni vyčerpaní a mají tendenci pozastavovat nebo i zcela ukončovat svoje působení.
- Pěstouni **nejsou příliš otevření k přijímání dětí romského etnika**, se **zdravotním znevýhodněním** či dětí **starších**.

Možnosti NRP pro nejmenší děti – věková hranice pro umístování do ústavů

- Názory **nejednotné**: někteří **pro uzákonění hranice** (3 nebo 7 let), jiní s tím **nesouhlasili**, ale z důvodů spíše praktického rázu.

„A kam ty děti dáte, když je nikdo nechce?“

„Šlo by to uzákonit pouze při dostatku všech typů pěstounů.“

- **Běžný názor profesionálů**: pro malé děti nejsou kolektivní zařízení vhodným prostředím.
- Uzákonit věkovou hranici pro přijímání dětí do ústavní péče, **jen pokud bude zajištěná alternativa**, NEBO ji uzákonit, **aby tato alternativa** skutečně v přechodovém období vznikla?

Přípravy žadatelů o osvojení

- Realizují je **neziskové** organizace, někdy také **organizace příspěvkové**, někde je vykonává přímo **krajský úřad** ve spolupráci s **externisty**.
- Někde výhradně **jedna** organizace, jinde **více**.
- **Programy se liší** (PRIDE či jeho modifikace, vlastní způsoby příprav...).
- **Variuje délka příprav** – některé kurzy přesahují zákonem stanovené minimum 48 hodin.
- Forma je **většinou skupinová**, ale jsou i přípravy **individuální**, např. pro druhožadatele o osvojení.
- Příprava **pěstounů a osvojitelů** někdy i zvlášť, ale **většinou dohromady**.

„Jak pěstouni, tak osvojitelé budou náhradními rodiči.“

- **Neexistuje žádný závazný standard**, který by zajišťoval, že kurzy budou naplňovat dobrou praxi při přípravě osvojitelů napříč všemi kraji.

Proces čekání na dítě při zprostředkovaném osvojení

- Odhady **trvání zařazení do evidence** – 1/2 roku až 1-2 roky.
- **Zdržení** může být **na straně žadatelů** (nedodají včas potřebné podklady, oddalují první schůzku, nemohou nastoupit na přípravu apod.) **i v místním systému posuzování a zařazování** do evidence (nedostatek krajských psychologů, doba čekání na rozhodnutí krajského úřadu o zařazení do evidence).
- Délka **čekací doby na dítě** se v různých případech zprostředkovaného osvojení **velmi liší**: do jednoho roku, ale i čekání v řádu let. Odvíjí se od počtu právně volných dětí, ale také od očekávání a podmínek žadatelů. Menší šanci – a někde dokonce nulovou – mají žadatelé o osvojení druhého dítěte.

„Většina žadatelů preferuje dítě do 1 roku staré, bílé. Někdo chce třeba jen děvče. Čím víc to omezí, tím víc čekají.“

„Někteří, hodně nároční žadatelé, se nedočkají vůbec.“

- **Tolerance** osvojitelů **ohledně věku a etnika se proměňuje** díky práci se žadateli při přípravách i díky práci OSPOD.
- Kvůli zpomalení procesu osvojení po NOZ se **zvýšil věk dětí**, které se dostávají **do osvojení**.
- Různé **výklady počátku předadopční péče mezi soudci** (od faktického převzetí dítěte do péče budoucích osvojitelů X od nabytí právní moci rozhodnutí o svěření dítěte do péče před osvojením).
- V některých krajích **ubývá žadatelů o osvojení**. Přesun zájemců do „šedé zóny“?

Rozhodování soudů a spolupráce soudů s OSPOD

- **Meritorní jednání** soudů často spojeno s velkými a ne zcela predikovatelnými **časovými prodlevami**.
- **Soudci nepokládají dítě** umístěné v přechodné pěstounské péči **za ohrožené**, a proto nepovažují za nutné spěchat. Podle některých soudců má dokonce dítě v přechodné pěstounské péči zůstat celý rok.

„Nejhorší je nejistota, jak dlouho bude proces trvat. Dítě se předává tak, že se rychle navazuje, pak se to ale zase zpomalí... Je to stresující pro všechny: pro dítě, OSPOD, doprovodnou organizaci, přechodné pěstouny, budoucí osvojitele.“

- Někteří soudci **návrhy na předběžná opatření zamítají**, jiní je **využívají běžně**. Soudci se mohou lišit i v rychlosti vyřizování pomalých a předběžných opatření.
- Předběžných opatření by nebylo potřeba, pokud by soudy byly **schopny rozhodnout ve věci svěření dítěte do péče budoucích osvojitelů** (ale například i do dlouhodobé pěstounské péče) **do jednoho měsíce**, případně kdyby tato lhůta byla závazná.

„Jakmile se ozvou z porodnice, že tam matka chce dát dítě k osvojení, soud rozhoduje rychlým i pomalým předběžným opatřením. Soud nečeká ani sedm dnů, druhý den dítě jde k budoucím osvojitelům. OSPOD k tomu píše zprávu k soudu a voláme tam. Ale každý soudce je jiný. Ovšem z přechodné pěstounské péče soudci předběžné opatření takto nedělají. Já nevidím naléhavost, říká soudce.“

- Situace ve spolupráci se soudy se vyvíjí, **probíhá komunikace mezi soudci a OSPOD** (schůzky či telefonáty, účast soudců na případových konferencích), ale i **vyhýbání se přímému kontaktu s OSPOD**.

„Adresný souhlas“, „přímé adopce“ a falešné otcovství

- **Adresné souhlasy** a možnost předat dítě budoucím osvojitelům i dříve, než uplyne 6 týdnů od porodu, jsou využívány **primárně ve prospěch osvojitelů**. Systém upřednostňuje „adresnost“ před tím, aby budoucí osvojitele prověřoval alespoň zčásti tak, jak to dělá u zprostředkovaného osvojení.

„Soudy a OSPOD se na to dívají jinak, než na zprostředkované osvojení. Biologičtí rodiče si vyberou osvojitele a ti jsou pak tím pádem vhodní.“

„Chápe se to jako soukromoprávní situace. Pokud OSPOD vyloženě nevidí ohrožení, moc do toho nevstupují.“

- Praxe tzv. adresných souhlasů a přímých adopcí stojí do značné míry **mimo dohled sociálně-právní ochrany dětí**, přestože s sebou nese ohrožení zájmu dítěte na úkor zájmu osvojitelů.
- Zcela **mimo dosah sociálně-právní ochrany** pak stojí případy falešného otcovství,
- Paragraf **823** občanského zákoníku se však využívá i **v rámci zprostředkovaného osvojení**.

„Na přípravách je podrobně žadatelům vysvětlováno, že je lepší vzít si dítě z porodnice i s tím, že bude odebráno. Někteří jsou tolerantní, někteří ne.“

Otevřené adopce

- S informováním dětí o tom, že jsou osvojené, proniká do osvojení **téma otevřenosti v adopci**, stejně jako s praktikováním adresných souhlasů či využíváním náhradních matek.
- **Zkušeností s otevřenými adoptcemi** je v sociálně právní-ochraně a v sociální práci **minimum**.
- **Postoj osvojitelů v otázce kontaktů s biologickými rodiči se nicméně pomalu mění**, téma přestává být tabuizováno, řada osvojitelů chápe jeho důležitost (případy, kdy se osvojitelé obrátili na profesionály se žádostí o pomoc s navázáním kontaktu s biologickou rodinou, protože to považovali za užitečné pro dítě).
- Řada **otazníků, obtíží, rizik. System není** na otevřené adopce vůbec **připravený**.
- Praxe otevřených adoptcí **přibližuje osvojitelskou péči k péči pěstounské**. Narušuje integritu „běžné rodiny“, o niž osvojitelé velmi usilují.
- Podpora kontaktu (i dospělých) dětí s biologickou rodinou, stejně jako podpora biologických i osvojitelských rodin – **budoucí úkol postadopčních služeb**.

„Měli bychom směřovat minimálně k povědomí o tom, že pro dítě je téma biologické rodiny důležité, a případně i k podpoře kontaktů.“

Postadopční služby – smysl poskytování

- Z hlediska většiny účastníků kulatých stolů jsou **postadopční služby potřebné**.
- Zkušenost NNO i některých OSPOD: i po právním aktu osvojení **čelí rodiny specifickým výzvám**.

„Po rozhodnutí o osvojení se některé rodiny obracejí na krajský úřad opakovaně Většinou se obracejí ve zlomových obdobích – přechod ve vzdělávání, puberta.“

- Na OSPOD se osvojitelské rodiny často obracejí až ve fázi, **kdy už je problém příliš vyhrocený**. Žádost o pomoc totiž mohou chápat jako vlastní selhání.

Postadopční služby – závazné nebo dobrovolné?

- Otázka závaznosti, resp. dobrovolnosti postadopčních služeb je **kontroverzní**.
- Zajímavý moment **dvojího přístupu české sociálně-právní ochrany k adoptovaným dětem a jejich osvojitelům**: praxe Úřadu pro mezinárodněprávní ochranu dětí vůči osvojitelským rodinám v zahraničí (dohled pomocí pravidelných zpráv) X praxe OSPOD ve vztahu k adoptivním rodinám v České republice.
- Argumenty **proti závaznosti**:
  - Povinnost by řadu lidí od adopce odrazovala.
  - Osvojitelé nechtějí být po osvojení už v kontaktu s úřadem, nepřejí si dohled.
  - Osvojitelská rodina je běžná rodina, pokud řeší nějaké problémy, dostane se k pomoci stejně, jako kterákoli jiná rodina.
- Argumenty **pro závaznost**:
  - Motivaci osvojitelů, aby se sami na někoho obrátili se žádostí o pomoc, může snižovat s tím spojený pocit vlastního selhání.
  - Dobrovolnost by měla za následek, že „složitě rodiny“ by stejně služeb nakonec nevyužívaly.
- Diskutovaly se **různé stupně závaznosti**.
- Rozpolcenost v pohledu na otázku, zda má být postadopční podpora využívána závazně či dobrovolně, odráží **spor o smysl osvojení**:

Jde primárně o zájmy dítěte, jeho ochranu a vytvoření náhradního rodinného prostředí, za jehož kvalitu nějakým způsobem systém sociálně-právní ochrany ručí, NEBO se smysl osvojení vyčerpává „přijetím cizí osoby za vlastní“? Jde o specifickou formu náhradní rodinné péče, která podobně jako pěstounská péče čelí specifickým (odlišným i obdobným) výzvám, NEBO jde o vytvoření rodiny, která se právním aktem stane rodinou zcela běžnou?

Postadopční služby – práce s biologickou rodinou

- Pro některé rodiče může být **zřeknutí se dítěte traumatická zkušenost, kterou musí nějak zpracovávat.**
- Biologičtí rodiče budou pro svoje děti **důležitým tématem** a měli by být připraveni na to, že je budou děti chtít třeba i **kontaktovat.**
- Část účastníků by takovou podporu považovala za **smysluplnou**, někteří měli zkušenost, že osvojené děti hledají svoje rodiče, chtějí se o nich něco dozvědět, někdy je i poznat.
- Jde o citlivou otázku, vyžadující **zkušenosti a specifickou odbornost.**
- Podpora by měla být **individualizovaná a dobrovolná**, protože ne všechny biologické matky jsou – alespoň bezprostředně poté, co se dítěte vzdají – motivované se tématu věnovat.

„Některá matka chce udělat tlustou čáru, jiná napíše dopis pro své dítě, stojí o kontakt.“

DOPORUČENÍ

Sanace biologické rodiny **DOPORUČENÍ**

- **Vybudovat základní shodu zúčastněných aktérů** (OSPOD, sociální služby a organizace s pověřením k výkonu sociálně-právní ochrany dětí, soudy) **na kritériích a časových limitech**, které by předem a co nejtransparentněji vymezovaly, dokdy a za jakých podmínek má smysl o sanaci rodiny usilovat.
- Sanace by měla spočívat v **koordinované multidisciplinární spolupráci** k tomu určených služeb a měla by být založena na důkladné **analýze potřeb** rodiny.
- Sanaci však **nelze pojmout** jako proces, za jehož úspěch či neúspěch je **odpovědná samotná biologická rodina**; sanace by měla zohledňovat i **systemové vlivy na péči o děti**, jako je například nedostatečná regulace úvěrového i exekučního podnikání, strukturální nezaměstnanost či nedostupnost stabilního a vhodného bydlení. Těmto problémům by se zase měla věnovat národní (nejen sociální) politika a předcházet jim.

Rozhodování o ne/setrvání dítěte v původní rodině **DOPORUČENÍ**

- Posílit **společnou zodpovědnost** zaangażovaných subjektů a současně **konsenzuálnost** navrhovaných řešení

- Standardní využívání **případových konferencí**.

Alternativy k umístování dětí do ústavní péče

DOPORUČENÍ

- Zvýšit **prestiž pěstounské péče** (mj. by se měla stát zaměstnáním, nikoli být financována z dávkových schémat).
- Budovat **system zdravotně-sociální podpory, koordinovaný** pomocí case managementu, který pěstounským rodinám (ale stejně tak biologickým) umožní s potřebnou podporou zvládat péči o dítě se znevýhodněním.
- Znovu promyslet **místo příbuzenské pěstounské péče a způsob jejího využití a podpory v systému** náhradní rodinné péče.
- Posilovat současnou praxi některých krajů, které umožňují již schváleným žadatelům **převzít dítě rovnou z porodnice do péče budoucích osvojitelů** (dítěti se ušetří mezistupeň přechodné pěstounské péče a tedy další změna významné vztahové osoby).
- **Uzákonit věkovou hranici pro umístování dětí do určitého věku do ústavní péče**, s plánovaným přechodným obdobím na vybudování funkční infrastruktury náhradní rodinné péče.

Rozhodování soudů v oblasti osvojování

DOPORUČENÍ

- Vést **odbornou debatu se soudci** a seznamovat je s **argumenty vývojové psychologie**, upozorňovat je na potřebu dítěte navázat a dlouhodobě udržovat vztah s významnou vztahovou osobou.
- Zdůrazňovat **potřebu rychlých soudních rozhodnutí** například o přechodu z přechodné pěstounské péče do péče budoucích osvojitelů (nebo jiného stabilního rodinného prostředí).
- **Šířit mezi soudci příklady dobré praxe**, které se již v této oblasti objevují (rozhodování předběžným opatřením o umístění z přechodného prostředí do prostředí do rodiny, která chce dítě osvojit; rychlý průběh řízení ve věci samé při rozhodování o svěřeni dítěte do péče budoucích osvojitelů).
- **Sjednotit výklad počátku péče před osvojením**: od faktického převzetí dítěte do péče budoucích osvojitelů (například na základě předběžného opatření), nebo až od nabytí právní moci rozhodnutí o svěřeni dítěte do péče před osvojením?

Role osvojitelů DOPORUČENÍ

- Přípravy by měly **posilovat pojetí osvojitelů jako náhradních rodičů a osvojitelské rodiny jako důležité součásti systému sociálně-právní ochrany**, v níž jde primárně o **zájem dítěte**.
- Vytvořit **závazný standard skupinových i individuálních příprav a příprav pro druhožadatele**, který by zajišťoval, že kurzy budou naplňovat dobrou praxi při přípravě osvojitelů napříč všemi kraji.
- V přípravách je rovněž prostor pro **práci s očekáváními a tolerancí** budoucích osvojitelů k věku či etniku osvojeného dítěte.
- Uplatňovat **na osvojitele z nezprostředkovaného osvojení stejná kritéria**, co se týče výběru a přípravy, jako na žadatele o zprostředkované osvojení.
- **Adresný souhlas** by měl být **upraven** tak, aby nebyl zneužíván.

Postadopční služby **DOPORUČENÍ**

- Postadopční podpora by proto měla být **součástí systému podpory náhradních** rodin, podobně jako je součástí systému doprovázení rodin pěstounských.
- Podpora by měla být **závazná, nikoli však primárně kontrolní**. Jejím smyslem by byla **prevence problémů** založená na porozumění subjektivně prožívaným potřebám osvojitelů a osvojených dětí a na **práci s těmito potřebami**.
- Postadopční služby by také měly **rozvíjet koncept otevřených adopcí** a v případě potřeby **podporovat osvojitelské rodiny v různých formách kontaktu s biologickými rodiči či sourozenci**.
- Postadopční služby by měly nabízet i **pomoc biologickým rodinám** ve zpracování případného traumatu ze ztráty dítěte, či přípravu na možný budoucí kontakt s jejich dítětem, které se dostalo do osvojení.
- Různé možnosti organizačního uspořádání postadopčních služeb: lokální **neziskové organizace, krajská oddělení OSPOD** či krajské **příspěvkové organizace** nebo například **národní registr odborníků** se zkušenostmi z oblasti osvojování.

**Děkuji za pozornost
Jan Paleček**